

Sygn. akt VI ACa 184/20

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 listopada 2021 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący - sędzia Ksenia Sobolewska – Filcek

Protokolant: Jan Gawłowski

po rozpoznaniu w dniu 8 października 2021 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa W. P.

przeciwko (...) Bank S.A. w W.

o ustalenie treści stosunku prawnego, ustalenie nieważności umowy i zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 25 listopada 2019 r., sygn. akt XXV C 2196/17

uchyla zaskarżony wyrok w punktach pierwszym i trzecim i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt VI ACa 184/20

UZASADNIENIE

W pozwie z 3 listopada 2017 r. powód – W. P. domagał się ustalenia stosunku prawnego lub prawa poprzez stwierdzenie nieważności umowy kredytu hipotecznego nr (...), indeksowanego do (...), w części dotyczącej jej § 1 ust 1 poprzez ustalenie, że pozwany udzielił mu kredytu w walucie polskiej, z uwagi na to, że umowa ta zawiera szereg klauzul niedozwolonych i stąd jest nieważna z mocy prawa, a w konsekwencji - ustalenia treści tej umowy, po stwierdzeniu jej nieważności w powołanej części, poprzez ustalenie sposobu rozliczenia między stronami, a w przypadku nieustalenia wysokości zobowiązań i spłat przez strony sporu – ustalenia, że umowa będzie wykonywana, jako umowa o kredyt złotowy bez przewalutowań i spreadu i zasądzenie kwot wynikających z rozliczenia nadpłaty ze strony powoda.

Zarządzeniem z 20 listopada 2017 r. przewodniczący wezwał powoda do uzupełnienia braków pozwu m.in. przez sprecyzowanie żądania zawartego w jego pkt 1, tj. wskazanie, czy wnosi o ustalenie nieważności całej umowy kredytu, stwierdzenie nieważności części jej postanowień (i których), czy o ustalenie treści łączącego strony stosunku prawnego (i w jaki sposób), a także sprecyzowanie żądań zapłaty.

W wykonaniu tego zobowiązania, w piśmie datowanym na 4 listopada 2017 r., a nadanym 5 grudnia 2017 r., powód wyjaśnił, że roszczenie określone w pkt 1 pozwu jest roszczeniem o stwierdzenie nieważności części postanowień umowy kredytowej nr (...) z dnia 23 listopada 2007 r., tj. § 1 ust. 1, § 6 ust. 1, § 9 ust. 2, § 10 ust. 3, § 14 ust. 3

i § 20 ust. 3 umowy oraz § 1 ust. 3 i § 7 aneksu nr (...) z dnia 27 września 2010 r. do ww. umowy, z uwagi na to, że ww. postanowienia są klauzulami niedozwolonymi. Zaś w konsekwencji, wniósł o ustalenie treści łączącego strony stosunku prawnego poprzez ustalenie, że pozwany udzielił powodowi kredytu w walucie polskiej w wysokości 176.033,42 zł. Zdaniem powoda rozliczenie spłaconej na dzień wniesienia pozwu części kredytu z dnia 23 listopada 2017 r. w wysokości 100.808,46 zł powinno być zostać dokonane wyłącznie poprzez spłatę kredytu w walucie polskiej do wysokości udzielonego kredytu i jednocześnie ustalenie, że pozostała niespłacona kwota kredytu w wysokości 75.224,96 zł będzie spłacana w ratach ustalonego przez sąd harmonogramu spłat w walucie polskiej. Powód wniósł także o zasądzenie na swoją rzecz od pozwanego kwoty 16.603,15 zł oraz kwoty 16.800,16 zł – obu wraz z ustawowymi odsetkami od 22 sierpnia 2017 r. do dnia zapłaty oraz o zasądzenie na jego rzecz od pozwanego kosztów procesu.

Pozew z dnia 3 listopada 2017 r. oraz precyzujące go pismo datowane na 4 listopada 2017 r. zostało doręczone stronie pozwanej wraz z zarządzeniem o zakreśleniu dwumiesięcznego terminu na złożenie odpowiedzi na pozew.

Pozwany (...) Bank S.A. w W. wniósł odpowiedź na pozew w wyznaczonym terminie, domagając się oddalenia powództwa sformułowanego w pozwie i sprecyzowanego w piśmie z 4 listopada 2017 r.

W toku procesu, w piśmie z dnia 21 lutego 2019 r. powód stwierdził, że w pierwszej kolejności wnosi o stwierdzenie nieważności przedmiotowej umowy kredytowej w całości z uwzględnieniem, że skutki stwierdzenia nieważności umowy sprowadzają się do obowiązku wzajemnego zwrotu i rozliczenia tego, co strony świadczyły sobie nawzajem w wykonaniu nieważnej umowy; a w piśmie procesowym z 8 marca 2019 r. stwierdził, że od 29 listopada 2017 r. do 25 lutego 2019 r. dodatkowo zapłacił na rzecz pozwanego tytułem spłat rat kredytu 20.608,00 zł, zatem łączna wysokość świadczeń spełnionych przez niego dotychczas w wykonaniu przedmiotowej umowy kredytowej wynosi 121.416,46 zł. Oba pisma pełnomocnik powoda doręczył pełnomocnikowi pozwanego w trybie art. 132 § 1 k.p.c.

Na rozprawie w dniu 27 marca 2019 r. przewodniczący zaznaczył, że do tej pory powód nie wystąpił z żądaniem stwierdzenia nieważności umowy w całości oraz wezwał go do wyjaśnienia, jakie jest obecnie jego żądanie i w tym celu zakreślił mu termin na złożenie pisma procesowego zawierającego ostateczne sprecyzowanie zgłoszonych żądań, pod rygorem pominięcia modyfikacji żądania sygnalizowanej na rozprawie. Podkreślił też, że do pisma należy dołączyć jego odpis dla strony przeciwnej.

W wykonaniu tego zobowiązania powód złożył do akt pismo procesowe z 8 kwietnia 2019 r., w którym oświadczył, że w pierwszej kolejności wnosi o stwierdzenie nieważności przedmiotowej umowy kredytowej, a w przypadku nieuwzględnienia ww. żądania o stwierdzenie nieważności części postanowień ww. umowy, tj. § 1 ust. 1, § 6 ust. 1, § 9 ust. 2, § 10 ust. 3, § 14 ust. 3 i § 20 ust. 3 umowy oraz § 1 ust. 3 i § 7(...) z dnia 27 września 2010 r. z uwagi na to, że ww. postanowienia są klauzulami niedozwolonymi (abuzywnymi), a w konsekwencji o ustalenie treści łączącego strony stosunku prawnego poprzez ustalenie, że pozwany udzielił powodowi kredytu w PLN w wysokości 176.033,42 zł i rozliczenie spłaconej części kredytu na dzień wyrokowania w sprawie powinno zostać dokonane wyłącznie poprzez spłatę w walucie polskiej do wysokości udzielonego kredytu z równoczesnym ustaleniem, że pozostała, niespłacona kwota kredytu będzie spłacana w ratach w walucie polskiej.

Do pisma dołączono jego odpis, który jednak nie został doręczony pozwanemu. Pełnomocnik powoda doręczył go natomiast pełnomocnikowi pozwanego bezpośrednio, w trybie art. 132 § 1 k.p.c.

W trakcie rozpraw w dniach 27 marca i 8 listopada 2019 r. pełnomocnik pozwanego konsekwentnie podnosił, że pisma powoda zawierające aktualizacje jego stanowiska w sprawie nie zostały mu doręczone przez sąd, a przez to nie ma on podstaw do przyjęcia, że powództwo uległo zmianie. Nie odniósł się więc do dalszych żądań powoda, przede wszystkim zaś do żądania stwierdzenia nieważności spornej umowy.

Wyrokiem z 25 listopada 2019 r. Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił, że umowa kredytu hipotecznego nr (...) indeksowanego do (...) zawarta 29 listopada 2007 roku pomiędzy W. P. a (...) Bank SA w K. – (...) Oddział w Ł. jest nieważna, oddalił powództwo w pozostałym zakresie oraz obciążył pozwanego kosztami procesu.

W uzasadnieniu powyższego rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy stwierdził, że wobec treści pism powoda, w których zaprezentował swoje aktualne stanowisko, ostatecznie przedmiotem rozpoznania stało się żądanie ustalenia treści wiążącego strony stosunku prawnego w sposób opisany przez powoda, zmierzające do ustalenia, że pozwany udzielił powodowi kredytu w walucie polskiej (na skutek wyeliminowania z umowy postanowień niedozwolonych); żądanie ustalenia nieważności umowy oraz żądanie zasądzenia kwot 16 603,15 zł i 16 800,16 zł.

Sąd Okręgowy stwierdził też, że nie sposób podzielić podniesionych na ostatniej rozprawie zarzutów strony pozwanej o braku skutecznej modyfikacji powództwa. Przede wszystkim – choć żądania zgłaszane przez stronę powodową formułowane były dość chaotycznie, a pomiędzy poszczególnymi częściami pism zachodziły sprzeczności - stwierdzenie, że umowa jest nieważna w całości znalazło się już w pozwie. Stąd kolejne pisma strony powodowej stanowiły uściślenie zajmowanego stanowiska, nie zaś zgłaszanie nowych roszczeń.

Sąd Okręgowy stwierdził też, że niezależnie od powyższego, nie budziło wątpliwości, że pozwany otrzymał wszystkie pisma procesowe pełnomocnika powoda i zajął wobec nich stanowisko, podejmując obronę. A podstawą rozstrzygnięcia jest przyjęcie, że sporna umowa jest nieważna, co wynika z naruszenia granic swobody umów poprzez wykreowanie stosunku prawnego sprzecznego z naturą (właściwością) stosunku zobowiązaniowego bądź też jest skutkiem wyeliminowania z umowy postanowień mających charakter niedozwolonych postanowień umownych (art. 385¹ k.c.). Żądanie zapłaty było jednak nieuzasadnione w świetle przyjętej przez Sąd Okręgowy „teorii salda”.

W apelacji od powyższego wyroku pozwany (...) Bank S.A. w W., zaskarżając go w części, w której Sąd Okręgowy ustalił nieważność spornej umowy oraz w zakresie orzeczenia o kosztach procesu, zarzucił:

- w pierwszym rzędzie naruszenie art. 321 § 1 k.p.c. poprzez orzeczenie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, względnie orzeczenie ponad żądanie, poprzez ustalenie nieważności umowy w całości, podczas gdy żądanie pozwu obejmowało ustalenie nieważności poszczególnych postanowień umowy ze skutkiem w postaci utrzymania umowy w mocy jako złotowej (tak pozew i pismo strony powodowej ze sprecyzowaniem roszczenia z dnia 4 listopada 2017 r.);

- dopiero w dalszej kolejności skarżący podniósł zarzuty naruszenia prawa procesowego w postaci art. 227 k.p.c. oraz art. 217 § 2 i 3 k.p.c. (w brzmieniu aktualnym w dniu 12 lipca 2019 roku, obecnie również art. 205¹² par. 2 k.p.c.), art. 233 § 1 k.p.c., art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 232 zd. 2 k.p.c., a także naruszenia przepisów prawa materialnego w postaci art. 58 § 1 i 3 k.c., art. 3531 k.c., art. 56 i art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 111 ust. 1 pkt. 4 ustawy Prawo bankowe, art. 56 k.c., art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 354 § 1 i § 2 k.c. w zw. z § 6 ust. 1, § 9 ust. 2 oraz § 10 ust. 3 Umowy kredytu, a także art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 5 zd. 2 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r., w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich i art. art. 385² k.c., a także art. 358 § 1 i 2 k.c., art. 189 k.p.c. i art. 5 k.c.

W konsekwencji powyższych zarzutów skarżący wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części oraz umorzenie postępowania z uwagi na orzeczenie ponad żądanie (art. 321 § 1 k.p.c.); ewentualnie o jego uchylenie w zaskarżonym zakresie, zniesienie postępowania w zaskarżonym zakresie oraz umorzenie postępowania w części naruszającej art. 321 § 1 k.p.c. i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie; ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie powództwa także w zaskarżonej części; a w każdym z przypadków - zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów procesu za obie instancje.

W uzasadnieniu apelacji skarżący powołał się na motywy uchwały Sądu Najwyższego z 21 stycznia 2016 r. podjętej w sprawie III CZP 95/15 i stwierdził, że w sprawie niniejszej, wbrew stwierdzeniom zawartym w uzasadnieniu wyroku, powód nie zgłosił w pozwie żądania stwierdzenia nieważności spornej umowy, a przeciwnie, domagał się jej utrzymania, choć w kształcie wynikającym z bezskuteczności zakwestionowanych postanowień. Przy czym każde z tych żądań ma samoistny charakter, zmierzający do obrony innych wartości i oparty na odmiennych przesłankach.

Powód – W. P. wniósł o oddalenie apelacji stwierdzając m.in., że nie jest uzasadniony zarzut orzeczenia przez sąd co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, względnie orzeczenia ponad żądanie.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie wobec zasadności zarzutu naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. w sposób prowadzący do pozbawienia strony pozwanej możliwości obrony jej praw, a w konsekwencji orzeczenia przez sąd I instancji w warunkach nieważności (art. 379 pkt 5 k.p.c.). W konsekwencji, wobec powagi tego naruszenia, pozostałe zarzuty apelacji nie były przedmiotem rozpoznania, jako ostatecznie pozbawione doniosłości.

Podzielając w całości dotyczące tej kwestii twierdzenia i zarzuty apelacji, wywiedzione z uchwały Sądu Najwyższego z 21 stycznia 2016 r. podjętej w sprawie III CZP 95/15, Sąd Apelacyjny zważył, że przedstawiony powyżej sposób, w jaki sąd I instancji procedował w kwestii ustalenia treści żądań zgłoszonych przez powoda w pozwie i w kolejnych, precyzujących je pismach, uzasadnia stwierdzenie, że ostatecznie, na skutek zaniechania doręczenia odpisu pisma z 8 kwietnia 2019 r. w trybie art. 193 § 3 k.p.c. (choć taką konieczność przewodniczący dostrzegł uprzednio na rozprawie w dniu 27 marca 2019 r.), pozwany nie mógł mieć pewności, jakie żądanie zostanie rozpoznane. I choć złożył w tej kwestii jednoznaczne oświadczenie na rozprawie poprzedzającej wydanie wyroku, sąd zaniechał podjęcia czynności procesowych, które mogły usunąć wcześniejsze zaniedbania. Co więcej, zbył milczeniem jednoznacznie zgłoszone zastrzeżenia strony pozwanej, a nawet nie uprzedził jej, że nie dostrzega potrzeby doręczenia pozwanemu odpisu ww. pisma w trybie właściwym dla pozwu. Milczenie w tej kwestii mogło zaś rodzic po stronie pozwanego przeświadczenie, że w ocenie sądu powód nie dokonał skutecznej zmiany powództwa.

Sąd Apelacyjny podziela przy tym wyrażony w apelacji pogląd, że żądanie stwierdzenia nieważności (bezskuteczności) poszczególnych postanowień umowy, wobec ich niedozwolonego charakteru w świetle art. 385¹ § 1 k.c., a nawet wobec ich sprzeczności z prawem (art. 58 § 1 i 2 k.c.), ma charakter zupełnie odmienny od żądania stwierdzenia nieważności umowy w całości, nawet w sytuacji tożsamości zarzutów prawa materialnego podnoszonych co do zakwestionowanych zapisów. Ich odmienność ma też charakter, nie tyle ilościowy, co jakościowy. Konsekwencje uwzględnienia każdego z nich są bowiem dla stron spornego stosunku oczywiście odmiennie. W sytuacji więc, gdy powód wystąpił do sądu z nowym roszczeniem zamiast poprzedniego (a nawet obok niego), skutki zmiany powództwa, o których mowa w art. 192 k.p.c. (w tym zawisłość sporu w nowym kształcie) mogły rozpocząć się dopiero z chwilą doręczenia pozwanemu pisma zawierającego zmianę i odpowiadającego wymaganiom pozwu (art. 193 § 2¹ i 3 k.p.c.). Przy czym odpis pisma procesowego zawierającego rozszerzenie powództwa nie podlega doręczeniu na podstawie art. 132 § 1 k.p.c. W tej kwestii Sąd Apelacyjny podziela w całości stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale (7) z 11 grudnia 2018 r. podjętej w sprawie III CZP 31/18 (OSNC 2019/4).

Sąd Apelacyjny zważył ponadto, że wbrew wywodom zawartym w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, pozwany nie wdał się w spór w zakresie zmienionego powództwa. Przeciwnie, stanowczo podkreślał, że nie odnosi się do kwestii nieważności umowy, wobec nie doręczenia mu przez sąd pisma zmieniającego powództwo. Odnosił się natomiast do zarzutów nieważności kwestionowanych postanowień umowy, zarówno w kontekście zarzucanej im sprzeczności z prawem, jak i abuzywności. Co nie daje jednak podstaw do przyjęcia, że zwalczał żądanie stwierdzenia nieważności całej umowy. Zaniechanie sądu, przy wcześniejszym jednoznacznym stwierdzeniu, że powód winien sprecyzować swoje aktualne żądanie w piśmie procesowym, wniesionym do sądu wraz z odpisem, który zostanie doręczony stronie pozwanej, pozbawiło więc pozwanego możliwości obrony jego praw. Nie miał bowiem możliwości ustalenia, czy pismo wywarło skutek zawisłości sporu i czy istnieje potrzeba zajęcia merytorycznego stanowiska w sprawie oraz podjęcia niezbędnych czynności procesowych.

W sprawie niniejszej nie sposób też ustalić datę doręczenia pozwu w kształcie rozpoznanym przez sąd I instancji, co uniemożliwia stwierdzenie momentu zaistnienia skutków, o których mowa w art. 192 k.p.c., jak również ustalenie daty wymagalności ewentualnych dalszych roszczeń majątkowych każdej ze stron zakwestionowanego stosunku prawnego.

W konsekwencji, w ocenie Sądu Apelacyjnego, pozwany został pozbawiony możliwości obrony swych praw w sposób prowadzący do nieważności postępowania (art. 379 pkt 5 k.p.c., co uzasadnia uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Sąd Apelacyjny nie dostrzegł jednak podstaw do umorzenia postępowania przed Sądem Okręgowym w jakiegokolwiek części, ani też do zniesienia go w zakresie dotkniętym nieważnością. Nie budzi bowiem wątpliwości, że powód wykonał zobowiązanie dotyczące sprecyzowania powództwa w piśmie procesowym, które złożył do akt wraz z odpisem dla strony przeciwnej, zaś przeprowadzone postępowanie dowodowe służyło także wyjaśnieniu dotychczasowych żądań powoda, podtrzymanych nadal, jako ewentualne. W tym zaś zakresie pozwany nie był pozbawiony możliwości obrony swych praw.

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Okręgowy zobowiązany jest więc dokonać weryfikacji pisma strony powodowej z 8 kwietnia 2019 r. w świetle art. 187 k.p.c., a następnie dopełnić wymogi z art. 193 § 3 k.p.c. w zw. z art. 205¹ § 1 k.p.c. w sposób pozwalający obu stronom procesu na ustalenie jakie żądania powoda będą przedmiotem rozpoznania i wyrokowania.

Z tych wszystkich względów Sąd Apelacyjny orzekł, jak w sentencji na podstawie art. 386 § 2 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c.

Ksenia Sobolewska - Filcek